

1 SISUKOKKUVÕTE

Keskkonnaministeerium on algatanud Keskkonnamõjuhindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse §3 lõige 2 alusel ÜF tehnilise abi projekti 2003/EE/16/P/PA/012 "Vooluveekogude ökoloogilise kvaliteedi parandamine" raames Emajõel vanajõgede suudmealadel kavandatava tegevuse keskkonnamõju hindamise (edaspidi KMH).

Käesoleva tegevuse arendaja, otsustaja ja järelvalvaja on EV Keskkonnaministeerium. Ekspertgruppi juhib AS Maves ekspert Silver Riige.

Kavandatava tegevuse eesmärgiks on Emajõe ökoloogilise kvaliteedi parandamine ning EL Veepoliitika raamdirektiivi kriteeriumide järgi *hea* seisundi säilitamine.

Kavandatava tegevuse erinevatest variantidest ja nende tehnilistest lahendustest annab ülevaate „Emajõe vanajõgede suudmete avamise eelprojekt jõe ökoloogilise seisundi parandamiseks” (K&H AS, Maves AS, Inseneribüroo Urmas Nugin OÜ, Eesti Loodushoiu Keskus MTÜ) Tartu, detsember 2006.

Kavandatava tegevuse alaks on Emajõgi Võrtsjärvest kuni Tallinn-Tartu mnt Kärevere sillani. Kavandatava tegevuse objektid paiknevad Tartumaal Rannu, Puhja ja Laeva valdade territooriumidel.

Emajõgi (Suur Emajõgi) on pikkuselt Eesti 9. jõgi (101 km), veerikkuse poolest aga Narva jõe järel suuruselt teine (aasta keskmine vooluhulk 60-75 m³/s). Peaaegu tervikuna Eestis paikneva Emajõe valgla moodustab riigi pindalast 22% (valgla 9740 km², sellest Võrtsjärve ja Väikese Emajõe valgla 3370 km²).

Emajõel on 54 vanajõge, millest osa on Emajõega pidevas ühenduses ühe, osa kahe otsa kaudu. Paljudel vanajõgedel on ühendus jõega kadunud, jõesängi liikumise ja settimise tulemusena on mitmed neist jõe praegusest sängist eemale jäänud. Aastatel 1959-1960 avati 28 vanajõge.

Neist antud projekti on lülitatud 19 vanajõge ja lisaks Kärevere paadikanal. Paljude vanajõgede suudmed on ahenenud, mitmetel on pidev ühendus jõega viimaste aastakümnete jooksul kadunud või kadumas. Sellega kaasneb paratamatult suur kahju elustikule, eelkõige koelmualade kaotuse ja hapnikudefitsiidi poolt põhjustatava loomastiku massilise hukkumise kaudu. Aastatel 1985-1986 toimunud mõõdistustöödega hinnati süvendatud lõikude olukorda rahuldavaks või heaks olenevalt pideva läbivoolu olemasolust. Seega kestis tehtud tööde efektiivne mõju ca 30 aastat.

Peipsi alamvesikonna veemajanduskava andmete kohaselt on Emajõgi kuni Tartu linnani *heas* seisundis.

Emajõgi on oluline kalade rändetee ja koelmuala. Tänu ulatuslikult üleujutatavatele luhaaladele ja arvukatele vanajõgedele rändab siia piirkonda kudema suur osa Peipsi ja Võrtsjärve kalu. Emajõgi kuulub koos Peipsi järve, Saadjärve ja Võrtsjärvega Tartumaa kalamajanduslike veekogude hulka. Emajões elavate kalaliikide arv on ca 30, arvukaimalt on särge, ahvenat, haugi ja latikat. Mitmed Emajõe lisajõed on lõhilaste kudemis- ja elupaikadeks. Emajõe vanajõgedes on leitud arvukalt ka Euroopas kaitsealuseid liike (hink, vingerjas).

Emajõgi on karpkalalaste elupaigana võetud kaitse alla keskkonnaministri 9. oktoobri 2002. a määrusega nr 58 "Lõheliste ja karpkalalaste elupaikadena kaitstavate veekogude nimekiri ning

nende veekogude vee kvaliteedi- ja seireõuded ning lõheliste ja karpkalalaste riikliku keskkonnaseire jaamad¹”.

Emajõgi voolab läbi Alam-Pedja looduskaitseala, Alam-Pedja linnu- ja loodusala ning Kärevere linnu- ja loodusala, Ropka-Ihaste linnu- ja loodusala ning Emajõe-Suursoo looduskaitseala ning Emajõe-Suursoo linnu- ja loodusala. Paljude liikide kaitse seisukohast tuleb Emajõge käsitleda ühtse tervikuna selle valgalal asuvate loodusaladega (Sauniku-Soontaga, Purtsi jõgi, Väike-Emajõgi, Soontaga, Võrtsjärve, Keeri-Karijärve).

Vanajõed on oluliseks elupaigaks Euroopa väga haruldastele ja varjatud eluviisiga kalaliikidele – vingerjale ja hingule, kes kuuluvad EL loodusedirektiivi (92/43/EMÜ) teise lisasse, s.o liikide hulka, kelle elupaikade kaitseks tuleb luua spetsiaalseid Natura 2000 loodusalasid. Lisaks neile kahele liigile esineb erinevates vanajõgedes ka selliseid looduskaitsealsetelt tähtsaid kalaliike nagu tõugjas ja võldas, kes samuti kuuluvad loodusedirektiivi II lisasse.

Olulise keskkonnamõju kontrollimisel vaadeldi kõigepealt vastavust EL Veepoliitika raamdirektiivi nõuetele (projekti peaesmärgile – vooluveekogu *hea* seisundi säilitamine), seejärel hinnati vastavust Eesti õigusaktidele ning planeeringutele ja arengukavadele. Nimetatud vastavuste alusel toimus kavandatava tegevuse variantide esimene hindamisetapp.

Sõelumisest järelejäänud variantide puhul vaadeldi veel järgmisi võimalikke keskkonnamõjusid:

- jõe hüdro-morfoloogilisele kvaliteedile;
- jõe vee kvaliteedile;
- jõe vee-elustikule (kaladele, põhjaloomastikule);
- jõe kalanduslikule väärtusele;
- Alam-Pedja ja Kärevere Natura 2000 linnu- ja loodusalade kaitseväärtuste ja ala terviklikkuse säilitamisele;
- kaitsealadele ja kaitsealustele liikidele;
- maastikule (pinnasele ja jõe kallastele);
- sotsiaalsele elukeskkonnale;
- maakasutusele;
- tegevuse mõjupiirkonna kinnistutele;
- kultuurilisele pärandile ning
- negatiivsete mõjude leevendamise vajadust ja võimalusi.

Lustivere-, Samblasaare-, Kupu-, Võllinge-, Sibula-, Lempsikoolu, IV kaevandi, Hobuseraua, Väike-Kullasaare-, Kõveriku koolu, III kaevandi, II kaevandi, I kaevandi, Vanavihti-, Kärkna- ja Rõhu koolu suudme puhastamiseks on koostatud 1 lahendusvariant – vanajõgede suudmeid süvendatakse sügavuseni, mille korral suvi-sügise 95% ületustõenäosusega veeseisu korral oleks sügavus 0,8 m. Sealhulgas ainsana on Väike-Kullasaare koolule kavandatud uue ühenduse kaevamine, sest see toob kaasa maastiku ilmes oluliselt väiksemad muutused, kui olemasoleva ühenduse taastamine.

Õigusaktide nõuetele ja projekti eesmärgile vastab kõikidel eelnimetatud kooldudel 1. variant.

Ekspertgrupi järeldusel sobib Lustivere-, Samblasaare-, Kupu-, Võllinge-, Sibula-, Lempsikoolul, IV kaevandi, Hobuseraua, Väike-Kullasaare-, Kõveriku koolul, III kaevandi, II kaevandi, I kaevandi, Vanavihti-, Kärkna- ja Rõhu koolul kavandatava tegevuse 1. variant.

0-variant ei täida projekti eesmärki ega õigusaktide nõudeid.

Kavandatav tegevus Puhja koolus:

Variant I – puistaimestik põrkenõlval säilib, pinnasetööde maht 700 m³. Vanajõe suudme mõnevõrra kehvem asend Emajõe suhtes.

Variant II – põrkenõlvalt eemaldatakse puistaimestik, pinnasetööde maht 600 m³. Suudme mõnevõrra parem asend Emajõe suhtes.

Õigusaktide nõuetele ja projekti eesmärgile vastavad variandid 1 ja 2. Sealjuures eelistatum on 2. variant.

0-variant ei taga õigusaktide nõuete täitmist ja projekti eesmärki.

Ekspertgrupi ettepanek on rakendada Puhja koolul 1. või 2. varianti, sealjuures eelistatum on 2. variant.

Kavandatav tegevus Pudru koolus:

Variant I – süvendatava sängi telge nihutatakse ülesvoolu ja pinnasetööde maht on 2900 m³. Kanali kaldal oleval pinnasevallil kasvav puistaimestik likvideeritakse, pinnasevall tõstetakse kaldast eemale.

Variant 2 – süvendatava sängi telge ei nihutata, pinnasevallid kanali kaldal ja neil kasvav puistaimestik säilivad. Pinnasetööde maht on 2400 m³.

Õigusaktide nõuetele ja projekti eesmärgile vastavad variandid 1 ja 2. Sealjuures eelistatum on 2. variant.

Õigusaktide nõudeid ja projekti eesmärki ei täida 0-variant.

Ekspertgrupi ettepanek on rakendada Pudru koolul 1. või 2. varianti, sealjuures eelistatum on 2. variant.

Kärevere paadikanalil on planeeritava tegevuse teostamiseks koostatud 1 lahendus – süvendatakse paadikanalit 350 m pikkuses osas.

Õigusaktide nõuetele ja projekti eesmärgile vastab 1. variant.

Projekti eesmärki ei täida 0-variant.

Ekspertgrupi ettepanek on rakendada Kärevere paadikanali puhul 1. varianti.